

Alina AGA-SOBOL

MIJLOACE SINTACTICE DE EXPRIMARE A ASPECTUALITĂȚII ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Categoria universală a aspectualității poate fi exprimată în limba română prin diverse mijloace, inclusiv sintactice, la care se referă repetiția și verbele semiauxiliare. O descriere exhaustivă, dar, în același timp, laconică a celor două clase de semiauxiliare o propune Enciclopedia limbii române, din care cităm: „Semantic insuficiente, semiauxiliarele cer completarea sensului prin al doilea verb, cu care formează o unitate. Cele două verbe au aceeași referință temporală (pe care semiauxiliarele o impun prin timpul lor gramatical) și o unică valoare modală sau aspectuală (pe care semiauxiliarele o impun prin conținutul lor semantic sau / și prin modul și timpul lor). Verbul principal din punct de vedere semantic (dar dependent din punct de vedere gramatical) este mai ales la conjunctiv (trăsătură balcanică), deosebind româna de celelalte limbi romanice, la infinitiv, cu sau fără prepoziția *a*, la supin sau la participiu” [1, p. 514-515].

Remarcăm aici că modelul latinesc era „verb incoativ + verb la infinitiv”, care, ulterior, s-a răspândit și în limbile romanice. În limba română situația diferă. Fenomenul se explică prin faptul că în limbile balcanice a avut loc procesul de substituție a infinitivului prin conjunctiv atît după *verba dicendi, voluntâtis, cogitandi*, cît și după *verba movendi* [2, p. 17]. În consecință, modelul „verb semiauxiliar + verb la infinitiv sau la conjunctiv”, ce predomină în română în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, este înlocuit, de cele mai multe ori, prin „verb semiauxiliar + verb la conjunctiv”. Actualmente, construcția cu infinitivul

(cînd nu este o trăsătură regională) are, conform ELR, „caracter arhaic și solemn, fiind folosită în registrul cult, în anumite stiluri funcționale (religios, administrativ)” [1, p. 515].

Semiauxiliarele de aspect au fost în atenția mai multor lingviști, așa ca: V. Guțu-Romalo, C. Dimitriu, Gh. Nedioglu, S. Berejan, A. Ciobanu, Fl. Sădeanu, care le-au grupat după nuanța aspectuală pe care o exprimă. Astfel, deosebim verbe semiauxiliare *incoative, durative, finitive*.

Conform opiniei profesorului A. Ciobanu, incoativele „se situează în cadrul mai larg al aspectului perfectiv și limitează acțiunea verbului la momentul ei inițial. În același timp, aspectul incoativ (spre deosebire de cel ingresiv – *n.n.*) arată că acțiunea însăși se va desfășura în toată plenitudinea ei” [3, p. 11].

I. Dintre *incoative* cel mai frecvent utilizat este verbul **a începe**:

„Toamna, cînd **începeau să i se scuture** frunzele, nucul devenea trist.” (I. Druță, p. 106);

„După ce intrară în Ineu, Ghiță **începu să schimbe la fețe**.” (I. Slavici, MN, p. 164).

Cu aceeași semnificație mai sînt și: **a (se) porni, a se apuca, a prinde, a se pune**, iar, uneori, **a sta, a da** ș.a. Trăsătura specifică a acestor verbe, în afară de **a porni**, rezidă în faptul că în cadrul îmbinărilor cu modul conjunctiv (uneori, cu infinitiv sau supin) își transformă complet semantica, devenind sinonime ale incoativului **a începe**.

Verbul **a prinde**, spre exemplu, înseamnă „a apuca ceva sau pe cineva cu mîna, cu ajutorul unui instrument etc.” [4, p. 850], iar în exemplele ce urmează își schimbă complet semnificația:

„Acum, acasă, pe bătătură, vîntul aduce dinspre cîmpuri miros amar de pelin care **a prins a se vesteji** în lumină.” (Z. Stancu, p. 308);

„**Am prins** numaidecît **a ne mișca, a ne da cu coatele**, a vorbi tare.” (Z. Stancu, p. 256).

Verbul tranzitiv-reflexiv **a se apuca** este personal. Poate forma singur predicatul propoziției și, conform DEX-ului, semnifică, în primul

rînd, „a prinde, a lua, a înșfăca, a înhăța (cu mîna)” [4, p. 54]. Semantica primordială a verbului dat se schimbă dacă este urmat de altul la conjunctiv, infinitiv sau supin. Dintr-un verb ce exprimă o acțiune terminată, **a se apuca** ajunge să se transforme într-un incoativ cu nuanță continuativă:

„După școală **s-a apucat să adune** avere cu o stăruință, cu o hărnicie că se crucea satul.” (I. Druță, p. 332).

A se apuca este construit cu verbe la conjunctiv sau la supin introdus prin prepoziția *de*.

Verbul **a (se) pune** este atestat mai rar cu valoare incoativă. Numai contextul poate să ne sugereze ideea despre nuanța aspectuală a sintagmelor predicative alcătuite din **a (se) pune** + verb la conjunctiv / infinitiv:

„Mama Rusandei **s-a pus a alege** dintr-o cutioară colorată un bumb pentru Trofimaș.” (I. Druță, p. 324).

O situație asemănătoare cu cea a verbului **a apuca** o are și verbul **a da** în componența sintagmelor predicative cu modul conjunctiv. Utilizat cu valoare predicativă, verbul **a da** are foarte multe sensuri, care sînt determinate de context. Capacitatea lui de a se îmbina cu un verb la conjunctiv (uneori la infinitiv) motivează includerea sa în grupul incoativelor. În sintagme predicative de acest fel verbul **a da** începe să însemne o mișcare bruscă, instantanee.

Verbul **a sta** este neregulat și exprimă o stare, ca și verbele *a exista, a șede* etc., așa ca în exemplul: „**stă la masă**”. În asemenea caz, exprimă o nuanță de acțiune imperfectivă, care se observă și în locuțiuni de tipul: **a sta la îndoială, a sta de vorbă, a sta pe gînduri**.

La îmbinarea cu un verb la conjunctiv, verbul **a sta** pierde sensul său primar, exprimînd o nuanță de acțiune incoativ-momentană sau, potrivit Enciclopediei limbii române, una iminentă [1, p.514]:

„– Hai în codrul cu verdeață,
Und-izvoare plîng în vale,
Stîncă **stă să se prăvale**
În prăpastia măreață.”

(M. Eminescu, p. 76).

Semiauxiliarul **a sta** admite

doar îmbinarea cu un conjunctiv. Din punct de vedere al timpului, sintagma predicativă din exemplul de mai sus exprimă un prezent în perspectivă (praesens in futuro). Acțiunea din această sintagmă este gata să se înceapă și apoi să se desfășoare.

Lingvистa V. Guțu-Romalo, cercetînd utilizarea verbelor semiauxiliare, a observat că, în textele vechi, ideea de început a acțiunii putea fi sugerată de îmbinări formate din verbele: *a purcede, a se scula, a se ridica* și diverse *verba movendi*. De exemplu: **Am purces a merge**. Uneori, cu aceeași valoare, apărea și verbul *a lua*: **S-a luat să plece**, iar în vorbirea populară – locuțiunea verbală *a da dosul*: **A dat dosul a fugi**. (Gr. Ureche) [5, p. 8].

Din punct de vedere structural, sintagmele ce indică niște acțiuni incoative sînt formate dintr-un semiauxiliar incoativ, ce nu s-a desemnatizat totalmente, ci mai păstrează din semantica sa inițială, și un verb de bază la infinitiv sau, de cele mai multe ori, la conjunctiv. În limba latină, verbele care aveau semnificația de început (*incipere, instituere, coepisse*), durată (*pergere, perseverare*) sau încetare a acțiunii (*desinere, desistere*) se îmbinau, de regulă, cu un verb la infinitiv. Acest fenomen s-a păstrat și în unele limbi romanice occidentale: franceză, italiană, spaniolă.

II. Verbele *durative* redau niște acțiuni liniare, durata acțiunii, continuarea, desfășurarea ei neîntreruptă. Asemenea semnificația o are, în primul rînd, verbul **a continua**:

„Ploaia **continuă să cază** în stropi mari, tunetele începură să răsunede-a lungul văii cu niște zguduituri mai puternice și tot mai puternice.” (I. Slavici, MN, p. 194);

„Dacă morților le-ar rămîne ochii vii și dacă privirile lor ar putea străbate pînza cu care le este acoperită fața, **ar continua să vadă** orașul și casele, ulițele și oamenii, ariile și grădinile.” (Z. Stancu, p. 339).

Nuanța de aspect imperfectiv a sintagmei predicative formate din **a continua** + verbul de bază poate fi atenuată sau intensificată prin diferite mijloace lexicale, care intervin

în propoziție, concretizând nuanța aspectuală a îmbinării.

Durative sînt și verbele **a urma**, **a prelungi**. Semiauxiliarul **a urma** posedă două valori: modală și aspectuală. Din exemplul următor desprindem valoarea aspectuală:

„Nu e lucru curat – **urmă să zică** ea, cu asprime, – Dumnezeu nu iartă, fiindcă e mare păcatul.” (I. Slavici, M., p. 141).

În anumite contexte, sînt durative și: **a conteni** (cînd e precedat de negație: **nu contenește să plouă**), **a rămîne** (**rămîn să fiu de aceeași părere**). Sintagmele construite cu verbe durative indică faptul că agentul acțiunii nu și-a atins scopul, că acțiunea este în curs de realizare.

III. Verbele *finitive* (**a termina**, **a înceta**, **a (se) opri**, **a sfîrși**, **a conteni**, iar în limbajul popular **a isprăvi**, **a mîntui**, **a găta** (regional)) indică sfîrșitul acțiunii:

„**A încetat să plouă** în amurg, văzduhul înghiți nourii și noaptea toate stelele se aprinseră pe cer ca în ajunul unei sărbători mari.” (L. Rebreanu, p. 337);

„Pe la amurg **a sfîrșit de cărat** din pod fel de fel de nimicuri.” (I. Druță, p. 237);

„Luna **sfîrșise să-și urmeze** calea pe cerul senin.” (I. Slavici, M., p. 127);

„După ce **terminase de împletit** cosițele, s-a suit cu genunchii pe laiță.” (I. Druță, p. 339);

„Cînd **termină de zis** acestea, se uită rîzînd cu ochii scâlțați în lacrimi în ochii ei plini de văpaie.” (I. Slavici, M., p. 175).

Sintagmele predicative finite au triplă construcție: cu un supin (frecvent) sau cu un infinitiv / conjunctiv (mai rar).

Cercetătoarea Fl. Sădeanu, efectuînd o analiză contrastivă româno-spaniolă a sintaxei verbului, a conchis că în limba spaniolă se constată o situație similară în ceea ce privește semiauxiliarele (deși le-a considerat „procedee pentru exprimarea aspectului verbal” [6, p. 203], pe cînd noi le referim la mijloace de exprimare a aspectualității).

Astfel, pentru ideea de început

al unei acțiuni, în spaniolă sînt utilizate semiauxiliarele *coger* și *tomar* (în română, corespunzător: *a prinde* și *a lua*), care apar în 2 tipuri de sintagme:

1. semiauxiliar (intransitiv sau reflexiv) + infinitiv (introdus prin prepoziția *a*);

2. semiauxiliar (mai ales, la reflexiv și la intransitiv în spaniola modernă) + *y* (rom. *și*) + verbul la același timp cu semiauxiliarul.

Construcții analitice similare sînt și în limba rusă, în care se poate spune: *Он начал петь; Он начал плакать; Перестал стучать*, deși sînt preferate cele sintetice: *Он запел; Он заплакал; От стучал*.

În concluzie, menționăm că blocurile predicative formate cu verbe semiauxiliare de aspect sînt mijloace importante de exprimare a aspectualității în limba română.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Enciclopedia limbii române*, București, 2001.
2. Berejan, S., *Studiu asupra infinitivului moldovenesc*, Chișinău, 1961.
3. Ciobanu, A., *Conjunctivul în componența sintagmelor predicative-incoative*. // LLM, 1959, nr. 3.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers Enciclopedic, 1996.
5. Guțu-Romalo, V., *Semiauxiliare de aspect?* // LR, 1961, nr. 1.
6. Sădeanu, Fl., *Paralele româno-spaniole în sintaxa verbului* // SCL, 1967, nr. 2.

SURSE

1. Druță, I., *Scrieri*, vol. I, Chișinău, 1989.
2. Eminescu, M., *Opere*, vol. I. / Coord.: acad. M. Cimpoi, Chișinău, 2001.
3. Rebreanu, L., *Pădurea spînzuraților*, Chișinău, 1993.
4. Slavici, I., *Mara*, București, 1979.
5. Slavici, I., *Moara cu noroc*, București, 1987.
6. Stancu, Z., *Desculț*, București, 1982.